

Голові спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01
в Інституті педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Лазаренко Наталії Іванівни на дисертаційну роботу
Дернової Майї Григорівни «Андрагогічна модель професійної
підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Тема рецензованого дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки торкається проблеми залученості дорослих до сфери вищої освіти, що є важливим індикатором сталого розвитку суспільства. Варто зауважити, що в таких законах України як: «Про вищу освіту» (2014); «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), «Про зайнятість населення» (2013); «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Про освіту» (2017), а також в інших стратегічних документах: («Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2013); «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015); «Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 року» (2020); «Національна стратегія у сфері прав людини» (2015); «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки» (2020) визначено основні напрями змін у вищій освіті. Однак водночас важливим та актуальним є вивчення зарубіжних надбань педагогічної науки і практики, зокрема країн Європейського Союзу. Це обумовлено їх високими освітніми та економічними показниками, наявністю давніх традицій у сфері освіти дорослих, прогресивними досягненнями у впровадженні стратегій і інструментів

розширення участі дорослих у вищій освіті, що сприяло збільшенню їх чисельності – 40% від загальної кількості.

Вибір дисертанткою для порівняльно-педагогічного дослідження окремих країн Європейського Союзу (Великобританії, Італії, Нідерландів, Федеративної республіки Німеччини, Франції) цілком вмотивований, оскільки зумовлений давніми традиціями та високим рівнем правового й законодавчого забезпечення у сфері вищої освіти і освіти дорослих; значною чисельністю дорослих студентів, які здобувають вищу освіту; андрагогічними принципами організації навчання у закладах вищої освіти; наявністю різноманітних відкритих і гнучких форм навчання; можливістю обґрунтування прогностичних положень щодо використання прогресивних ідей цих країн у реформуванні вітчизняної вищої освіти. Дернова М.Г. справедливо зазначає, що всебічне вивчення європейського досвіду сприятиме подоланню суперечностей накопичених у вітчизняній системі освіти дорослих.

Дисертаційне дослідження виконано у межах комплексних досліджень відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України «Теорія і практика особистісного і професійного розвитку дорослого населення» 2014–2016 рр. (РК № 0114U00316) та «Теоретико-методичні засади розвитку освіти різних категорій дорослого населення» 2017–2019 рр. (РК № 0117U001071)..

Дисертанткою вибудовано чітку логіку дослідження. Аналіз основних складових дисертації дозволяє скласти цілісне позитивне уявлення про науковий апарат, структуру наукової праці, її інструментарій, способи інтерпретації отриманих даних, що загалом являє собою повний дослідницький цикл.

Використання інструментарію методології міждисциплінарного й системного аналізу дозволило здобувачці визначити роль вищої освіти як складової європейської стратегії навчання впродовж життя та обґрунтувати методологічні засади професійної підготовки фахівців у європейських закладах

вищої освіти. Глибокий аналіз сучасних теорій навчання дорослих сприяв розкриттю змісту організаційних та процесуальних засад професійної підготовки фахівців, дослідженню форм організації навчального процесу у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу та дозволив дисертантці обґрунтувати складові андрагогічної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців, виявити конструктивні ідеї досвіду професійної підготовки фахівців у країнах Європейського Союзу.

До істотних наукових результатів дослідження варто також віднести підготовку науково-методичних рекомендацій щодо удосконалення професійної підготовки фахівців на андрагогічних засадах у вітчизняній системі вищої освіти.

Беззаперечна цінність дослідження зумовлена тим, що вперше у вітчизняній педагогічній науці здійснено цілісний аналіз андрагогічних засад професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти європейських країн; з'ясовано роль європейської вищої освіти як складової стратегії навчання впродовж життя на загальноєвропейському і національному рівнях Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН і Франції. Дисертанткою створено андрагогічну модель професійної підготовки фахівців закладах вищої освіти країн Європейського Союзу, у якій розкрито механізм суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Дослідницею виокремлено й схарактеризовано сучасні теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного й контекстного навчання, розкрито психологічні особливості навчання дорослих та визначено їх роль у професійній підготовці сучасних фахівців. Важливим для дослідження є визначення організаційних (фінансові й інформаційні інструменти підтримки дорослих, інструменти альтернативного доступу дорослих до вищої освіти) та процесуальних (відкритість і гнучкість освітнього процесу, широке використання сучасних ІКТ, фасилітація і партнерство міжсуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу) засад навчання дорослих у європейських закладах вищої освіти.

Детально досліджено особливості дистанційної, змішаної, дуальної форм навчання дорослих, удосконалено зміст навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів вищої школи та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти.

Важливо, що до наукового обігу включено нові факти, документи, що стосуються професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО; обґрунтовано та введено у науково-педагогічний дискурс поняття дорослого студента, створено андрагогічну модель професійної підготовки фахівців у ЗВО, а також обґрунтовано андрагогічні принципи навчання: автономії дорослого, опори на життєвий досвід, персоналізації і гнучкості навчання, особистої відповідальності дорослого, фасилітативності і партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу

Аналіз змісту дисертації, автореферату й публікацій М. Г. Дернової є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів дослідження.

У дисертації переконливо обґрунтовано вибір теми наукового пошуку, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання, застосовано адекватні їм підходи дослідження. Вибір підходів і принципів дослідження обумовлено визначеною метою й завданнями, які розв'язувала дисертантка. Отримані результати їх опрацювання свідчать про ефективність концепції дослідження.

Новизна і вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується належною методологічною базою, підтверджуються обґрунтованими результатами дослідження, здійсненого дисертанткою, і не викликають сумніву.

Ґрунтовне вивченням джерельної бази (1066 найменувань, 731 з яких – зарубіжні) уможливило виокремлення обґрунтованих суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано дослідження. Аналіз зазначених джерел дав змогу дисертантці висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми,

зокрема визначення андрагогічних засад професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу. Здійснений здобувачкою системний аналіз наукових джерел за темою дисертації дозволив виокремити і схарактеризувати методологічні, теоретичні, організаційні і процесуальні засади; сконструювати андрагогічну модель професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО.

Представлений у вступі науковий апарат дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми, його алгоритм, інструментарій, способи інтерпретації отриманих результатів. Дисертація Майї Григорівни Дернової написана на належному науковому рівні. Аналіз змісту засвідчив, що здобувачка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній графічні матеріали. Зміст автореферату відображає зміст дисертації та висвітлює найбільш суттєві її аспекти, основні положення і висновки. Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю здобувачки у 16 науково-практичних конференціях різного рівня.

Значення результатів дослідження для педагогічної науки обумовлюється тим, що наукові здобутки М. Г. Дернової складають теоретичну і методичну основу для подальших досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти на андрагогічних засадах, помітно розширивши географію країн не лише Європи, а й світу та сприятиме розробленню концептуальних і нормативних документів з питань професійної підготовки фахівців у ЗВО, а також нормативно-правового та науково-методичного забезпечення освіти дорослих в Україні.

Зазначимо, що результати дослідження М. Г. Дернової впроваджено у Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського (довідка № 30-10/33 від 18.01.2021), Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (довідка № 38 від 18.01.2021), Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (довідка № 0104-49 від

21.01.2021), Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-43 від 19.01.2021), Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського (довідка № 01-12/01/021 від 18.01.2021), Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (акт від 15.01.2021).

Теоретичні положення дисертації та обґрунтовані рекомендації щодо творчого використання конструктивних ідей досвіду європейських країн у процесах реформування вітчизняної системи професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти можуть використовуватися адміністративними та управлінськими структурами вищої освіти на державному і регіональному рівнях, керівниками вітчизняних закладів вищої освіти, а також науковцями, які вивчають проблеми вищої освіти та освіти дорослих. Результати і висновки дослідження будуть корисними для розв'язання науково-теоретичних і практичних завдань реформування системи освіти, реалізації національної, регіональної та інституціональної освітньої стратегії.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечуються структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до розділів, загальних висновків додатків та списку використаних джерел. Логіка і послідовність викладу змісту дослідження вирішенню поставлених завдань.

У першому розділі «Сучасна європейська освіта в умовах інформатизації суспільства» дисертанткою викладено результати бібліографічного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у європейських країнах; визначено особливі ознаки інформаційного суспільства і окреслено роль освіти в умовах інформатизації, яка сприяє «появі нових форм організації освіти». Розкрито сутність феномена відкритої освіти, метою якої є «підготовка особистості до успішної діяльності в суспільній і професійній сферах життя»; з'ясовано шляхи реалізації концепції освіти впродовж життя на

загальноєвропейському та національному рівнях; узагальнено тренди розвитку європейської вищої освіти; схарактеризовано сучасний стан професійної підготовки фахівців у досліджуваних європейських країнах.

Дослідження стану й еволюції ідей, національних стратегій навчання впродовж життя Франції, ФРН, Італійської Республіки, Нідерландів та Великобританії дозволило дисертантці зробити висновки про те, що навчання впродовж життя зумовлює динамічність, гнучкість, альтернативність змісту, форм та засобів професійної підготовки фахівців; реалізується на рівні європейських закладів вищої освіти з метою розширення доступу, усунення існуючих бар'єрів, розроблення альтернативних шляхів отримання кваліфікації та реагування на потреби дорослого населення. Визначено тенденції розвитку вищої освіти у країнах Європейського Союзу, а саме: неухильне зростання попиту на рівні вищої кваліфікації; диверсифікація закладів вищої освіти та освітніх програм; забезпечення якості освітнього процесу; збільшення кількості й різноманітності студентського контингенту; «академічний дрейф» та «професійний дрейф»; стрімкий розвиток сектору вищої професійної освіти. Виокремлено 3 моделі професійної освіти у європейських країнах: унітарна, бінарна, змішана.

У другому розділі «Методологічна база дослідження» схарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження; виокремлено андрагогічні засади професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО; визначено і обґрунтовано методологічні підходи дослідження.

Імпонує підхід дисертантки до характеристики понятійно-категоріального апарату, що містить категорії і поняття сфери андрагогічного знання («андрагогічний підхід», «андрагогіка», «дорослість», «андрагогічні принципи», «андрагогічна модель», «дорослий студент», «педагог-андрагог») та сфери професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО («вища професійна освіта», «заклад вищої освіти у європейському просторі вищої освіти», «дистанційне навчання», «змішане навчання» і «дуальне навчання»).

Позитивно оцінюємо зміст третього розділу «Теоретичні засади навчання дорослих», у якому схарактеризовано сучасні теорії навчання дорослих; здійснено глибокий міждисциплінарний аналіз і розкрито сутність понять автономії, особистої відповідальності, досвіду, мотивації і рефлексії дорослого студента в андрагогічній моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО. Це надало дисертантці підстави розширити андрагогічні особливості навчання автономії дорослого, його мотивації, опори на життєвий досвід, персоналізації і гнучкості навчання, особистої відповідальності дорослого, фасилітативності і партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

У четвертому розділі «Організаційні та процесуальні засади навчання дорослих у європейських ЗВО» авторкою представлено результати аналізу особливостей загальноєвропейської політики та національних ініціатив щодо фінансових та інформаційних інструментів стимулювання навчання дорослих у ЗВО; можливості відкритого доступу до освітніх ресурсів та наукових досліджень, залучення гнучких форм професійної підготовки фахівців; окреслено принципи і методи визнання попереднього навчання й досвіду у досліджуваних країнах; визначено й схарактеризовано сутнісні характеристики міжсуб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу; класифіковано інформаційно-комунікаційні засоби відповідно до режиму навчання. Суттєвим здобутком дослідження є аналіз національної політики ФРН, Франції, Італії, Великобританії і Нідерландів щодо залучення дорослих до навчання у закладах вищої освіти, що позитивно впливає на підвищення рівня працевлаштування, конкурентоспроможність та сталий економічний розвиток.

Детальний аналіз уможливив виявлення різноманітних фінансових, інформаційних та інструментів альтернативного доступу дорослих до вищої освіти.

Дослідницею визначено чинники, які стимулюють гнучкість професійної підготовки фахівців у європейських країнах.

У п'ятому розділі «Конструювання андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО» обґрунтовано складові андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Євросоюзу; представлено результати дослідження форм організації навчання, здійсненого на основі аналізу освітньо-професійних програм підготовки фахівців у ЗВО Великобританії, Італії, Нідерландів, ФРН та Франції.

Особливої уваги заслуговує конструювання дисертанткою складових андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО, яке відбувалося з урахуванням загальноєвропейських чинників, провідними серед яких стали соціально-економічний розвиток, інформатизація усіх сфер суспільного життя, стратегія навчання впродовж життя, актуалізація вищої професійної освіти. Модель складається з двох взаємопов'язаних блоків: блок андрагогічних засад, який містить методологічні, теоретичні, організаційні і процесуальні засади, і блок освітнього процесу з такими компонентами: цільовий, змістовий компонент, технологічний і результативний.

Заслуговують на підтримку і схвалення виявлені особливості професійної підготовки фахівців у країнах ЄС за дистанційною, змішаною і дуальною формами навчання, визначені на підставі аналізу 25 освітніх програм, 16 з яких представлені у додатках. Окреслено переваги дуальної форми освіти у професійній підготовці фахівців у європейських ЗВО як для здобувачів, так і для роботодавців. Ми поділяємо думки дисертантки щодо творчого використання виявлених конструктивних ідей досвіду досліджуваних країн ЄС на методологічному, теоретичному і практичному рівнях для реформування вітчизняної системи освіти, що представлені у шостому розділі «Перспективи розвитку системи професійної підготовки фахівців в Україні», у якому також обґрунтовано науково-методичні рекомендації щодо вдосконалення професійної підготовки фахівців в українській системі вищої освіти.

Здобувачкою виокремлено як позитивні зміни у вітчизняній вищій освіті, так і суттєві проблеми, які вважаються перешкодами на шляху доступу

дорослих громадян України до вищої освіти, що, у свою чергу, призводить до втрати значного контингенту студентів.

Особливо цінними, на наш погляд, є науково-методичні рекомендації щодо впровадження прогресивних ідей європейського досвіду професійної підготовки фахівців у вітчизняну практику на загальнодержавному, регіональному та інституційному рівнях. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють таблиці та діаграми.

Дисертанткою проаналізовано значну кількість європейських стратегічних документів, законодавчих актів загальноєвропейського та національного рівня, в яких наголошується на необхідності оновлення освітньої парадигми та окреслено шляхи розширення участі дорослих у вищій освіті. Беручи до уваги важливість зазначених документів, вважаємо що їх розгляд доречно було б здійснити в окремому параграфі дисертаційного дослідження.

1. Здобувачкою було схарактеризовано теорії самокерованого, трансформативного, емпіричного й контекстного навчання, однак поза увагою залишилися ідеї та положення біхевіоризму, когнітивізму та конструктивізму.
2. В умовах інтеграції України в європейський освітній простір важливим для національної освітньої теорії і практики є аналіз не лише позитивних аспектів і досягнень, але й викликів, які долали країни Європи на шляху реалізації професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти та шляхи їх подолання.
3. Важливо, що Майя Григорівна Дернова володіє іноземними мовами, що дозволило їй провести дослідження на основі аналізу значної кількості першоджерел. Однак, на нашу думку, вона не скористалася можливістю створення сучасного словника-тезауруса, яким скористалися б науковці у подальших дослідженнях проблем професійної підготовки фахівців.

4. Висвітлюючи у дослідженні особливості національної системи професійної підготовки майбутніх фахівців (п.6.1), варто було б більш ретельно розкрити форми навчання, які репрезентують реалізацію андрагогічної моделі професійної підготовки фахівців у європейських ЗВО.

Основні положення дисертації М. Г. Дернової достатньо повно представлені у 50 публікаціях (із них 43 – одноосібні), з-поміж яких: 2 монографії (з них – 1 одноосібна); 1 посібник; 24 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні; 22 публікації у збірниках наукових праць та матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації М. Г. Дернової.

На основі аналізу дисертації, автореферату та опублікованих праць засвідчуємо високий рівень актуальності завершеного дослідження, а також методологічної обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, вірогідність і новизну дослідження, ми дійшли висновку, що дисертаційне дослідження Дернової Майї Григорівни «Андрагогічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу» є завершеною фундаментальною самостійною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі теорії і методики професійної освіти та має важливе соціально-економічне, науково-педагогічне й прогностичне значення. Докторська дисертація Дернової Майї Григорівни «Андрагогічна модель професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти країн Європейського Союзу» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами

Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 13.12.2015 р.), а її автор – Майя Григорівна Дернова – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор педагогічних наук, доцент,
ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Н. І. Лазаренко

м. Вінниця
20 квітня 2021 р.

Лазаренко Н.І.
20.04.2021
Майя Григорівна Дернова

